

Панасюк Леонід Валерійович

Ідеологія «Русского мира» і білінгвізм

УДК 32:81'246.2](477)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-3.17>

Панасюк Леонід Валерійович
доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії
історико-філософського факультету
Київського університету
імені Бориса Грінченка
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2,
Київ, Україна

У статті розглянуто основні підходи до розуміння новітнього російського геополітичного концепту – ідеології «Русского мира» з метою осягнення потенційних можливостей та загроз від впливу згаданої ідеології на пострадянському просторі, з огляду на специфіку мовних ситуацій та поширення двомовності в молодих демократіях.

Поставленої мети допомогло досягнути використання як загальнологічних методів – аналізу та синтезу, індукції та дедукції, визначення і класифікації, порівняння та аналогії, так і теоретичних (історичний підхід), а також емпіричних (конвент-аналіз документів та інформаційних (статистичних) потоків).

У результаті проведеного дослідження було акцентовано увагу на нечіткому полісемантичному характері ідеологічного концепту «Русского мира», що об'єднує в собі широку палітру трактувань, – від розуміння цього феномену як поетичної метафори до ідеї надтериторіальної ідентичності, основною складовою частиною якої виступає російська мова та котра поділяє світ на «Русский мир I», що охоплює обшири Західної Європи й Північної Америки, та «Русский мир II», до якого відносяться пострадянські терени.

У статті зазначається, що сучасні мовні ситуації та поширення національно-російської двомовності на пострадянському просторі зумовлені бездержавним станом етнонаціональних спільнот, асиміляційною політикою, поширенням російської мови, міграційними процесами на теренах Російської імперії та Радянського Союзу, в результаті яких за межами РФ перебувало станом на 1989 р. 25,3 млн. осіб (45% цієї спільноти – в межах УРСР), нині близько 20 млн етнічних росіян («русских»).

Автор відзначає чільне місце російської мови загалом та білінгвізму зокрема серед підвалин ідеології «Русского мира», що втілюється у використанні розмитой категоріальної бази у процесі впровадження політики (в широкому спектрі дій – від правозахисної діяльності на міжнародній арені до втручання у внутрішні справи суверенних держав), спрямованої на захист прав таких категорій населення, як: «росіяни» («русские» за етнокультурною ідентичністю); «росіяни» (як «этнические россияне»; «російськомовні» («русскоязычное население»); «співвітчизники» («соотечественники»); «громадяни» («граждане») – громадяни РФ, які перебувають за кордоном і співвітчизники-негромадяни.

Ключові слова: ідеологія, «Русский мир», двомовність, національно-російський білінгвізм.

Вступ. Впродовж останніх десятиліть світова наукова спільнота має нагоду долучитися до аналізу ідеологічного концепту, що став своєрідною реакцією Росії на розпад СРСР, активно розробляється інтелектуальними колами РФ від 1990-х рр. XX ст., швидко просувається євразійськими теренами та має промовисту назву – ідеологія «Русского мира».

Фундатором концепції «Русского мира» вважається П. Щедровицький, хоча своїм генеалогічним корінням вона сягає ідеї «Москви як Третього Риму», а складовими має положення слов'янофільства та російського самодержавного шовінізму (в контексті імперської державної ідеології, максимально чітко сформульованої міністром народної освіти Російської імперії графом С. Уваровим: «Православ'я. Самодержавство. Народність»). Сучасним предтечею цієї ідеології можна вважати В. Цимбульського. До розроблення її ідейних підвалин у 1990-х роках долучились Г. Павловський та С. Чернишов. Геокультурні візії «Русского мира» формували С. Градіровський та Б. Межуєв, релігійні – кристалізувалися в науковому доробку Є. Більченко, А. Калмикова, А. Козирєва, Г. Семенова, і, нарешті, в контексті культурно-цивілізаційної складової ідеології «Русского

мира», що розглядаються Л. Бочковою, С. Кочеровим, Н. Нарочницькою, знайшли відображення ідеї фундаментального значення російської мови як однієї з підвалин «Русского мира». Донині найбільш активним ідеологом «Русского мира» є О. Дугін.

Одним із найбільш послідовних, змістовних та критичних вітчизняних наукових досліджень з цієї проблематики залишається дослідження С. Здіорука, В. Яблонського, В. Токмана та ін. «Україна та проект «русского мира» [14].

Попри нечіткість змістовного наповнення ідеологічного концепту «Русского мира», за якого він розглядається і як певна поетична метафора, і як своєрідна мовно-культурно орієнтована мережева структура, і як єдиний цивілізаційний простір, аналітичний вектор вітчизняного дослідницького потенціалу спрямовувався передусім на осягнення геополітичного (неоевразійство як світове домінування Росії) та конфесійного (геополітика православ'я) чинників, натомість мовному та білінгвальному аспектам досі приділяється недостатня увага.

Мета та завдання. Метою статті є аналіз ідеології «Русского мира» в контексті пострадянських мовних ситуацій та національно-російського

білінгвізму. Основними завданнями для вирішення поставленої мети є осягнення ідеології «Русского мира» крізь призму поширення російської мови та російськомовної культури на пострадянському просторі; характеристика двомовних ситуацій у молодих пострадянських державах; аналіз міграційних потоків та мовної соціальної потужності російського населення цих держав; характеристика основних категорій населення, на які спрямовується захисні дії РФ; визначення потенційних загроз таких дій для молодих суверенних держав.

Методи дослідження. Основою для досягнення визначеної мети стали загальнологічні методи – аналіз та синтез, індукція та дедукція, визначення і класифікація, порівняння та аналогія. Застосування історичного підходу дало змогу встановити взаємозв'язок минулого та сьогодення; метод моделювання – визначити прогнози на майбутнє; критичний метод дозволив здійснити аналіз гуманітарного поля та правозахисних дій РФ на пострадянському просторі у мовно-культурній сфері; задля розуміння двомовної специфіки країн було використано конвент-аналіз документів та інформаційних (статистичних) потоків.

Результати. Один із «батьків» доктрини «Русского мира» П. Щедровицький пропонує таке визначення означеного феномену: «Русский мир» – це певна мережева структура великих та малих співтовариств, що мислять та розмовляють російською мовою. Не є таємницею, що на території, яка окреслена адміністративними кордонами Російської Федерації, мешкає не більше ніж половина населення «Русского мира» [13]. Ідеологічна концепція «Русского мира» передбачає формування надтериторіальної ідентичності, основною складовою частиною якої є саме російська мова, що виступає містком, котрий з'єднує пострадянські держави, а також пов'язує з батьківщиною тих росіян, які емігрували після розпаду Радянського Союзу [6], виступаючи водночас однією з підстав імперських амбіцій Росії на пострадянському просторі з метою захисту представників «Русского мира» [5]. Адже, як зазначає доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки РФ, академік Академії гуманітарних наук А. Здравомислов, «русский народ, русская нация и русская культура прежде всего основаны на русском языке. Русский язык – фундамент всего остального русского. По определению, русские – это те, которые говорят на современном русском языке, для кого этот язык является родным. Место проживания – на Родине или за рубежом – не имеет при этом значения для причастности к русской нации» [8, с. 119–130].

Концептуальне бачення «Русского мира» В. Іноземцевим сягає усього світу, поділяючи його на «Русский мир I» та «Русский мир II». «Русский мир I» він характеризує як результат вільного вибору понад 6,5 млн осіб, що мають високий рівень

освіти, займають високі та/чи високооплачувані посади і «створили поза межами Росії економіку та інтелектуальну співдружність, котру можна порівняти з самою Росією: технологічне та промислове виробництво підконтрольних йому компаній перевищує несировинний сектор російської економіки, а частка представників руської культури в індексах наукових цитувань є вищою, ніж у громадян Росії».

Що ж стосується «Русского мира II» («Русского міра» за В. Іноземцевим), то він утворився «у процесі історичного відступу Росії та виглядає ар'єргардом, а не передовим загоном «руськості». З огляду на те, що його представники змушені відстоювати свої культурні цінності у відносно ворожому середовищі, вони більше орієнтуються на охорону, а не на розвиток, на національні, а не на глобальні (як «Русский мир I») поведінкові установки. «Русский мир II» розглядає російську державу як уособлення його сподівань, і тому отримує всі підстави сприйматись у своїх країнах п'ятою колоною Росії, а це ще більше ускладнює його становище (події у Східній Україні 2014 року є тому підтвердженням). Утвердження, укріплення такого «міра» не може не сприйматись у суміжних державах як загроза – і це найбільша проблема «русских» в пострадянських державах» [9, с. 151–154].

Потрібно зауважити, що принцип державної мови в контексті утворення національної державності став найважливішим організаційним принципом [1, с. 127], тому в контексті ідеології «Русского мира» це автоматично ставить такі держави, передусім колишні республіки СРСР, щонайменше в опозицію до Росії, адже вони в етнонаціональному плані визнаються широкою строкатістю, а мовна ситуація в таких країнах характеризується поширенням національно-російського білінгвізму, котрий розуміється (за У. Вайнрайхом) як практика поперемінного використання двох мов [4, с. 22].

Н. Мечковська визначає мовну ситуацію як сукупність мов та мовних утворень, що обслуговують певний соціум (етнос та поліетнічну спільноту) в межах певного регіону, політико-територіального об'єднання чи держави [10, с. 160], до характеристики якої А. Загнітко як один із найважливіших додає чинник часу [7, с. 171].

Пояснюючи причини формування білінгвальних мовних ситуацій, зокрема, після розпаду Радянського Союзу, О. Ткаченко характеризує їх як стан часткової етнічної поширеності мови, що виникає тоді, коли народ опиняється в межах багатонаціональної держави, де панівне становище займає інший народ. Мова цього народу є мовою державною, отже, мовою державно-адміністративних установ, війська, промислових підприємств, освіти (нижчої, середньої і вищої), засобів сполучення, великої торгівлі, державної медицини, мовою міста, де зосереджено переважно уста-

нови, пов'язані з цими галузями життя. Народ із державним минулим, мова якого колись обслуговувала всі ці ділянки і завдяки цьому, будучи загальнодержавною, тим більше стала мовою повного етнічного поширення, опинившись у подібній ситуації, активно їй протидіє, чинить опір. Цьому сприяє й те, що він здавна виробив власну національну еліту. Народ бездержавний – як той, що взагалі держави не мав, так і той, що її здавна втратив – нічого не може протиставити нав'язаній йому системі. Внаслідок цього усі його представники, що соціально підносяться, мимоволі мусять засвоїти мову панівної на його території держави. Поступово це їх мовно, а часом і національно відчужує від народу, з якого вони вийшли. Так виникають «селянські» народи, якими в минулому були, наприклад, литовці, латиші, естонці, фінни, бо в більшості випадків у цих народів власною етнічною мовою дуже довго говорило, як правило, село.

Народи державні, що опинилися в стані бездержавності після державного існування, що тяглося протягом багатьох століть, такі як поляки у складі Росії, Австрії і Пруссії або угорці в складі Австрії, приймали накинута їм систему лише частково. Чужою державною мовою вони користувалися лише в межах державних установ країни, що їх поневолила; поза їхніми межами в міжетнічному спілкуванні послуговувалися тільки власною етнічною мовою. Крім того, установам чужої держави на їхній території вони намагалися протиставити власні шляхом створення приватних шкіл, банків, комерційних і промислових товариств, аж до власного війська в періоди повстань або таємного військового вишколу для готування власного війська. Наявність власної численної національної інтелігенції, причому найрізноманітніших фахових спрямувань, а також власної не тільки високоосвіченої, а й заможної верстви, дворянської аристократії і буржуазної еліти також сприяла силі опору цих народів. У період панування марксистської ідеології дуже спрощено, якщо не сказати примітивно, трактувався класовий поділ суспільства, в тому числі і роль найвищих верств [12, с. 74].

Варто зауважити, що впродовж існування Російської імперії, а особливо інтенсивно – за часів Радянського Союзу, збільшується чисельність російського («руського») населення поза межами власне Росії: якщо в 1926 р. їх чисельність сягала 5,8 млн (6,7%), то у 1989 р. – 25,3 млн (17,4%), причому 45% цієї спільноти проживало в межах УРСР. Нині, як зауважує Ю. Арутюнян, за певними підсумковими підрахунками, поза межами РФ залишається не більше 20 млн осіб.

Актуальним з цього приводу є порівняльний аналіз відсотку російського («руського») населення в тих державах – пострадянських республіках, де це населення після розпаду Радянського Союзу нараховувало понад 10% загального складу рес-

публік. Задля узгодження відсоткових та загальних показників найдоречніше скористатися дослідженням, здійсненим Ю. Арутюняном впродовж 1989–2001 рр., позаяк саме цього року (2001 р.) було проведено Всеукраїнський перепис населення.

Отже, станом на 2001 р. частка російського («руського») населення у відповідних пострадянських державах становила:

Латвія – 33,6%;
 Естонія – 26,8%;
 Україна – 21% (?);
 Білорусь – 14%;
 Молдова – 9%;
 Казахстан – 30,6%;
 Киргизстан – 16,8% [2, с. 32–33].

Необхідно відзначити, що відсоток російського («руського») населення в Україні у дослідженні Ю. Арутюняна не відповідає результатам Всеукраїнського перепису населення 2001 р., за яким російська спільнота нараховувала 8334,1 тис. осіб, тобто 17,3% населення держави [11].

Як бачимо, коливання частки доволі значне – від 9% у Молдові до 33,6% у Латвії, однак за загальною кількістю найбільший масив російського («руського») населення залишається на території Української держави. Разом із тим потрібно врахувати, що частка російськомовного («рускоязычного») населення на пострадянському просторі більша, аніж кількість російського («руського») населення, адже російською мовою як мовою міжнаціонального спілкування користувалися представники усіх республік, її і досі використовує також певний прошарок російськомовних громадян власного етнічного походження кожної республіки СРСР. До того ж формувався так званий національно-російський білінгвізм, що також вплинуло на розвиток мовних ситуацій пострадянських держав і відобразилось у відповідній риторичі та діях Російської Федерації, спрямованих на захист прав російської мови та російськомовних громадян після розпаду СРСР.

Росія має давні традиції відповідного «захисту»: від експансійної політики Московських царів, що обґрунтовувалось необхідністю захисту православного населення Східної Європи, захисту «одноплемінників» та «одновірців» Балканського півострову у XIX ст. до захисту прав пролетаріату на початку XX ст., що дало привід більшовикам втручатися у внутрішню політику молодих демократій постімперського простору. Тому актуальним та доречним залишається аналіз тих категорій осіб, щодо захисту яких лунає російська риторика (та щодо яких, зокрема, здійснені практичні дії на території України), запропонована американським дослідником Р. Брюейкером:

По-перше, це вимоги захистити росіян за етнокультурною ідентичністю – «руських».

По-друге, це «росіяни» («россияне»), – категорія, котра часто виражається терміном «этнические

россияне», який здається абсурдним через поєднання прикметника «етнічний» та похідної від виразно неетнічного іменника Росія. Розуміння цієї категорії стосується політичної ідентифікації – відношення до російської держави чи, принаймні, до країни Росія: ідентифікація з російською державою або з Росією як батьківщиною (родиной), або, більш загально, в об'єктивно-етнокультурному сенсі, – як членства в одній з багатьох етнокультурних груп, що є автохтонами в Росії. Разом із тим дослідник підкреслює, що на практиці слово «россияне» служить «політично коректним» заміником слову «русские», тому що визнає багатонаціональне населення Росії, а не є альтернативним підходом до визначення населення, для якого Росія є вітчизною.

По-третє, це «російськомовні» («русскоязычное население»), – змістовно розмите поняття, позаяк всі громадяни Радянського Союзу в більших чи менших обсягах володіли російською мовою. Російськомовних Р. Брюейкер поділяє на дві аналітично відмінні категорії людей (на додаток до росіян з етнокультурною ідентичністю), хто міг би ідентифікуватися з росіянами в неросійських державах-нащадках та з Росією як зовнішньою національною вітчизною, усвідомлюючи, що термін «російськомовні» не визначає лише тих, хто говорить російською мовою у чисто лінгвістичному сенсі.

Перша категорія включає людей, які тривалий період мешкали поза межами «власної» національної держави і намагалися ідентифікувати себе та асимілювати з росіянами (зокрема, українці й білоруси). Друга категорія включає людей, які живуть у «власній» національній державі («власній» в тому розумінні, що вона відповідає їх офіційній радянській паспортній національності або самовизначеній етнокультурній національності), проте чия первісна мова (а інколи навіть материнська мова) є російською і хто в результаті може політично ідентифікуватися з росіянами в цій державі та поєднуватися з ними, здійснюючи опір програмам лінгвістичної націоналізації.

По-четверте, це «співвітчизники» («соотечественники»). Незважаючи на чітку політичну орієнтацію означеної групи осіб, на пострадянських теренах ця категорія, за аналізом дослідника, розширена (якщо не замінена) сумішшю критеріїв, заснованих на комбінації походження, етнічності, колишнього громадянства та духовно-культурної орієнтації.

По-п'яте, це «громадяни» («граждане») усталена правова категорія, що дозволяє чітко диференціювати захист громадян РФ, які перебувають за кордоном, і співвітчизників-негромадян. Однак на пострадянських теренах ці терміни використовують паралельно, часто метафорично – у зв'язку із заявами Росії про її відповідальність за всіх

колишніх радянських громадян. Більше того, здійснюючи заходи щодо укладення договорів про подвійне громадянство з країнами-республіками колишнього СРСР, РФ намагається перетворити співвітчизників на співгромадян, що підсилюється офіційними заявами про можливість надання громадянства громадянами ближнього зарубіжжя, незважаючи на відсутність таких домовленостей, це дозволяє Росії втручатись у внутрішні справи суверенних держав.

Мінливий та неоднозначний словник термінів вітчизняно-національних претензій дозволяє Росії грати на багатьох реєстрах і висувати численні та лише частково взаємно перекриті юридичні вимоги у ближньому зарубіжжі. Через певне семантичне розділення термін «русские» набуває культурного резонансу та емоційної сили (і, отже, є найкориснішим в контексті внутрішнього політичного змагання), тоді як «россияне», «русскоязычные» та «соотечественники» означають більш широке цільове населення і можуть вживатися в міжнародному контексті та в офіційних документах для розширення юридичних претензій Росії у ближньому зарубіжжі (і для представлення тих претензій ширшими за вузький етнічний інтерес захисту етнічних росіян). Нарешті, невважена політика щодо громадянства дозволяє Росії поєднувати традиційну (з погляду міжнародного права більш законну) риторику захисту своїх громадян в інших країнах із вітчизняно-націоналістичними претензіями щодо захисту співвітчизників неспівгромадян [3, с. 200–205].

Висновки. Отже, від інтелектуальної дискусії початку 90-х рр. ХХ ст. до концепту глобального масштабу – такий шлях пройшла ідеологія «Русского мира», увібравши в себе і мовно-культурний, і політичний, і екстратериторіальний аспекти, поділивши світ на «Русский мир I» та «Русский мир II». Потрібно підкреслити, що відношення до цих «миров» різне, зокрема «Русский мир II» принципово позиціонується як «відносно вороже середовище», що спонукає РФ до визначення відповідної позиції та дій, а молоді держави пострадянського простору автоматично ставить щонайменше в опозицію до Росії та її «захисної» політики в умовах наявних мовних ситуацій (зокрема, стану часткової етнічної поширеності державної мови в Україні та Білорусі), а також відродження національних мов та культур на пострадянських теренах.

Мова загалом та білінгвізм зокрема посідають чільне місце серед підвалин ідеології «Русского мира», що підтверджується мовною ситуацією пострадянського простору:

- позиція російської мови як мови міжнаціонального спілкування в СРСР зберігається і на пострадянському просторі;
- наявність російського («русского») населення молодих державних утворень;

– наявність частки білінгвів – російськомовного («русскоязычного») населення меншинних груп кожної держави;

– наявність частки білінгвів – російськомовних громадян власного етнічного походження кожної держави.

Проголошуваний захист російської мови («русского языка») безпосередньо стосується усіх цих категорій населення пострадянських держав в межах «Русского мира II» і значно посилюється активним використанням розмиті категоріальної бази ідеології «Русского мира» та політикою, спрямованою на захист прав таких категорій населення:

– росіяни за етнокультурною ідентичністю – «русские»;

– «росіяни» («россияне»), в якості «этнических россиян»;

– «російськомовні» («русскоязычное население»);

– «співвітчизники» («соотечественники»);

– «громадяни» («граждане») – громадяни РФ, які перебувають за кордоном і співвітчизники-негромадяни.

Ці категорії громадян, що мешкають на постійній основі поза межами Російської Федерації, тією чи іншою мірою є білінгами, тож потенційно до них може застосовуватися (право)захисна діяльність Росії у різних формах, з різною мірою активності й тиску.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альтерматт У. Етнонаціоналізм в Європі. М.: Російськ. гос. гуманит. ун-т, 2000. 367 с.
2. Арутюнян Ю. Русские в ближнем зарубежье. *Социс*, 2003. №11. С.31–41.
3. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі. Львів: Кальварія, 2006. 280 с.
4. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования. К., 1979. 264 с.
5. Волкова О. Ідеологія «русского мира» як релігія війни. URL: zbruc.eu/node/51719 (дата звернення: 25.04.2021)
6. Говорун К. Інтерпретируя «русский мир» URL: <http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Interpretiruya-russkij-mir> (дата звернення: 25.04.2021)
7. Загнітко А. Сучасні лінгвістичні теорії: Монографія. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. 219 с.
8. Здравомыслов А. Что значит «быть русским»? Украина ищет свою идентичность: Збірник статей. – К.: ВБФ «Поступ», 2004. С.119–130.
9. Иноземцев В. Русский мир против Русского мира. *Социс*, 2015. №5. С.150–155.
10. Мечковская Н. Общее языкознание. Структурная и социальная типология языков. М.: Флинта: Наука, 2007. 312 с.
11. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року URL: ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/ (дата звернення: 25.04.2021)

12. Ткаченко О. Українська мова і мовне життя світу. К.: Спалах, 2004. 272 с.

13. Щедровицкий П. Русский мир и Транснациональное русское. URL: old.russ.ru/politics/meta/20000302_schedr.html (дата звернення: 25.04.2021)

14. Україна та проект «русского мира»: аналіт. доп. / За ред. В. Яблонського та С. Здіорука. К.: НІСД, 2014. 80 с.

REFERENCES:

1. Altermatt, U. (2000). *Etnonatsionalism v Evrope*. Moscow: Rossiysk. Gos. gumanit. un-t [in Russian].
2. Arutiunian, Yu. *Russkie v blizhnem zarubezhe* [Russians in the near abroad]. 2003. *Sotsis*, vol. 11. pp.31–41. [in Russian].
3. Brubaker, R. (2006). *Pereobramleni natsionalism*. Status natsii ta natsionalne pytannya u novii Evropi [Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the New Europe]. Lviv: Kalvariya [in Ukrainian].
4. Weinreich, U. (1979). *Yazykovye kontakty. Sostoianie i problemy issledovaniia* [Language contacts. State and problems of the study]. Kiev: Vyshcha shkola [in Russian].
5. Volkova, E. *Ideologiya «russkogo mira» kak religii voyny* [The ideology of the «russian world» as a religion of war]. URL: zbruc.eu/node/51719 (data zvernennia: 25.04.2021) [in Ukrainian].
6. Govorun, K. *Interpretiruya «russkii mir»* [Interpreting the «russian world»]. URL: <http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Interpretiruya-russkij-mir> (data zvernennia: 25.04.2021) [in Russian].
7. Zagnitko, A. (2007) *Suchasni lingvistichni teorii* [Modern linguistic theories]. Donetsk: TOV «YUGOVOSTOK» [in Ukrainian].
8. Zdravomyslov, A. *Chto znachit «byt russkim»?* [What does it mean to be Russian?] *Ukraina shukaie svoiu identychnist*. Kyiv: Postup, 2004. pp.119–130. [in Russian].
9. Inozemtsev, V. *Russkij mir protiv Russkago mira* [«Russian world» against the «Russian world»]. 2015. *Sotsis*, vol.5. pp.150–155. [in Russian].
10. Mechkovskaya, N. (2007) *Obshchee yazykoznanie. Strukturnaya i sotsialnaya tipologiya yazykov* [General linguistics. Structural and social typology of languages]. Moscow: Flinta: Nauka [in Russian].
11. *Pro kilnist ta sklad naselennya Ukrainy za pidsumkamy Vseukrainskogo perepysu naselennia 2001 roku* [On the number and composition of the population of Ukraine according to the results of the All-Ukrainian census of 2001]. URL: ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/ (data zvernennia: 25.04.2021) [in Ukrainian].
12. Tkachenko, O. (2004). *Ukrainska mova i movne zhyttia svitu* [Ukrainian language and language life of the world]. Kyiv: Spalakh [in Ukrainian].
13. Schedrovitsky, P. *Russkii mir i Transnatsionalnoe russkoe* [Russian world and Transnational Russian]. URL: old.russ.ru/politics/meta/20000302_schedr.html (data zvernennia: 25.04.2021) [in Russian].
14. *Ukraina ta proekt «russkogo mira»* [Ukraine and the project «Russian world»]. Za red. V. Jablonskogo ta S. Zdiorka. (2014). Kyiv: NISD [in Ukrainian].

Ideology of the “Russian world” and bilingualism

Panasiuk Leonid Valeriiovych

Doctor of Political Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor
at the Philosophy Department
of the Faculty of History and Philosophy
Borys Grinchenko Kyiv University
Bulvarno-Kudriavska str., 18/2,
Kyiv, Ukraine

The article considers the main approaches to understanding the latest Russian geopolitical concept – the ideology of the «Russian world» in order to comprehend the potential opportunities and threats from the influence of this ideology in the post-Soviet space given the specifics of language situations and bilingualism in young democracies.

The purpose has been achieved with the use of both general logic methods – analysis and synthesis, induction and deduction, definition and classification, comparison and analogy, – and theoretical (historical approach), as well as empirical (content analysis of documents and information (statistical) flows) methods.

As a result of the study, the particular attention has been paid to the vague polysemantic nature of the ideological concept of «Russian world», which combines a wide range of interpretations – from understanding this phenomenon as a poetic metaphor to the idea of supraterritorial identity, the main component of which is the Russian language and which divides the world into «Russian World I», which covers the areas of Western Europe and North America, and «Russian World II», which includes the post-Soviet territories.

The article states that contemporary language situations and the spread of National-Russian bilingualism in the post-Soviet space are due to the statelessness of ethno-national communities, assimilation policy, the spread of the Russian language, migration processes in the Russian Empire and the Soviet Union, as a result of which 25.3 million people were outside the Russian Federation in 1989 (45% of this community – within the USSR), and now there are about 20 million ethnic Russians.

The author notes the prominent place of the Russian language in general and bilingualism in particular among the foundations of the ideology of the «Russian world», which is embodied in the use of vague categorical terminology in the process of policy implementation (in a wide range of actions – from human rights activities in the international arena to interference in the internal affairs of sovereign states) aimed at protecting the rights of the following categories of the population: «Russians» («ruskiye» by ethnocultural identity); «Russians» (as «ethnic Russians»); «Russian-speaking» («russkoyazychnoye naseleniye»); «compatriots» («sootechestvenniki»); «citizens» («grazhdane») – citizens of the Russian Federation who are abroad and compatriots-non-citizens.

Key words: ideology, «Russian world», bilingualism, National-Russian bilingualism.